

ВЕСЕЛОВ МИКОЛА ЮРІЙОВИЧ

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
Криворізького факультету, кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВЕ СЕРЕДОВИЩЕ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ДИТИНИ

Забезпечення прав дитини становить сукупність як ідеальних (формально закріплених) норм, так і конкретних заходів, обумовлених цими нормами, які цілком мають об'єктивний характер, і до того ж є результатом людської (громадської чи державної) діяльності. Різноманітність проявів такої діяльності, високий ступень інтегрованості окремих компонентів інституту забезпечення прав дитини до інших сфер державного управління та міжгалузевий характер її регламентації дають підстави розглядати її як діяльність системну. Тобто, ознака системності на сьогодні є однією з вихідних методологічних засад забезпечення прав, свобод та інтересів дитини (далі – забезпечення прав дитини) як соціально-правового інституту.

Системний підхід як принцип забезпечення прав дітей втілює як пізнавальну (теоретичну), так і практичну діяльність людей. Зазначений підхід полягає в тому, що будь-який більш-менш складний об'єкт розглядається як відносно самостійна система зі своїми особливостями функціонування і розвитку. Ґрунтуючись на ідеях цілісності і відносної незалежності об'єктів, що знаходяться в єдності, принцип системності передбачає подання досліджуваного об'єкта як певної системи, яка характеризується: а) елементним складом; б) структурою як формою взаємозв'язку елементів; в) функціями елементів і цілого; г) єдністю внутрішнього і зовнішнього середовища системи; д) законами розвитку системи і її складових [1, с. 8-9].

Система забезпечення прав дитини, як і будь-яка інша система діє в деякому середовищі. В нашому випадку, цим середовищем є багатошарова оболонка, яка включає:

- по-перше, суспільство (філософами суспільство розглядається як продукт взаємодії людей, система соціальних зв'язків, що утворює основу і середовище власне людської життєдіяльності [2, с. 621]) та суспільні відносини;

- по-друге, державу (це центральний та основний інститут політичної організації суспільства, соціально-політичний механізм, що виникає в класовому суспільстві з метою організації і впорядкування соціально неоднорідного суспільства, вирішення конфліктних ситуацій, забезпечення відповідного рівня соціальної стабільності системи, її цілісності та безпеки [3, с. 41]);

- по-третє, правову систему (за визначенням Н. М. Оніщенко «правова система – це об'єктивне, історично закономірне правове явище,

яке включає взаємозв'язані, взаємозумовлені та взаємодіючі компоненти: право і законодавство, що втілює його, юридичні установи, юридичну практику, механізм правового регулювання, суб'єктивні права і обов'язки, правову діяльність і правовідносини, правосвідомість і культуру, правову ідеологію, законність і правопорядок, юридичну відповідальність та ін. Подолання вузьконормативного розуміння права як сукупності норм, встановлених чи санкціонованих державою, забезпечує дослідження співвідношення природно-правових і державно-правових засад у правовій системі як узгодження інтересів індивідів та суспільства» [4, с. 20];

- по-четверте, ювенальну політику (О. В. Максименко визначає її як особливий вид діяльності держави щодо формування засад забезпечення та захисту прав дитини [5, с. 180]. На думку Н. М. Крестовської ювенальна політика держави в широкому сенсі є системою законодавчих та нормативних актів, організаційних заходів щодо встановлення та підтримання нормативного життєзабезпечення дітей, підлітків та молоді. Ювенальна політика, яка містить ідеологічний блок, тобто вироблення стратегії діяльності політичних інститутів у певній сфері, не тільки має реалізовуватися на основі законодавства, але й сама є основою та соціальним джерелом формування особливої галузі права – ювенального права [6, с. 17-18]);

- по-п'яте, систему ювенального права (Н. М. Крестовська визначає її як комплексну галузь українського права, що є ціннісно орієнтованою системою матеріальних, процесуальних та організаційних правових норм, спрямованих на забезпечення виживання, розвитку та соціалізації дитини, шляхом закріплення особливого статусу дитини як суб'єкта права, встановлення компетенції інших суб'єктів права, зобов'язаних опікуватися справами дітей, і регулювання відносин, одним із учасників (безпосереднім або через представника) яких є дитина [6, с. 28]);

- по-шосте, систему ювенально-правових відносин (це врегульовані нормами ювенального права суспільні відносини, які виникають між дітьми та іншими суб'єктами ювенального права з приводу реалізації прав та обов'язків дитини, захисту прав дитини або охорони дитинства [6, с. 20] – фактично мова ведеться про правові відносини з приводу забезпечення прав дітей);

- по-сьоме, систему забезпечення прав і свобод людини. О. В. Негодченко розглядає таке забезпечення як складову механізму реалізації прав і свобод людини. Зазначений механізм включає в себе елементи, що сприяють створенню умов для здійснення прав і свобод, охороні й захисту їх від правопорушень, відтворенню порушеного права людини. До цих елементів науковець відносить: а) гарантії здійснення прав і свобод людини; б) юридичні елементи механізму реалізації; в) процес практичного втілення можливості та необхідності у дійсність; г) умови й фактори цього процесу [7, с. 18-19].

Представлена модель середовища абстрактно становить уявну піраміду, попереднє коло якої утворює підґрунтя для всіх наступних. Центральне місце цієї піраміди, в нашому випадку, посідає система

забезпечення прав дітей, яка одночасно є елементом попередніх систем, тобто одиницею, властивості і функції якої визначаються її місцем в рамках цілого. Така модель дає розуміння «рефлексивності» зв'язків між системами, де властивості, структура та функціонування кожного окремого кільця піраміди (самостійної системи), з урахуванням власної мети та призначення такої системи, обумовлені властивостями попередніх кілець. Ця модель пояснює «лабільність» системи забезпечення прав дітей, під якою можна розуміти мінливість характеристик системи. Прогресивні і регресивні процеси у системі забезпечення прав дітей віддзеркалюють зміни, що відбуваються в суспільстві, державі, правовій системі та ювенальній політиці держави тощо.

Список використаної літератури:

1. Сурмин Ю. П. Теория систем и системный анализ : учеб. пособие / Ю. П. Сурмин. – Киев : МАУП, 2003. – 368 с.
2. Бойченко І. Суспільство. Філософський енциклопедичний словник / І. Бойченко, В. І. Шинкарук (голова ред. кол.). – Київ : Абрис, 2002. – С. 620–621.
3. Малиновський В. Я. Словник термінів і понять з державного управління / В. Я. Малиновський. – Київ : Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2005. – 251 с.
4. Оніщенко Н. М. Теоретико-методологічні засади формування та розвитку правової системи: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01 / Н. М. Оніщенко; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – Київ, 2002. – 26 с.
5. Максименко О. В. Адміністративно-правові засади реалізації ювенальної політики в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / О. В. Максименко; Державний науково-дослідний інститут МВС України. – Київ, 2011. – 213 с.
6. Крестовська Н. М. Ювенальне право України: генезис та сучасний стан: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01 / Н. М. Крестовська; Одеська нац. юрид. академія. – Одеса, 2008. – 42 с.
7. Негодченко О. В. Забезпечення прав та свобод людини органами внутрішніх справ: організаційно-правові засади: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / О. В. Негодченко; Нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2004. – 39 с.

Ключові слова: права дитини, забезпечення прав, система, соціально-правове середовище, модель, системний підхід.

Ключевые слова: права ребенка, обеспечение прав, система, социально-правовая среда, модель, системный подход.

Key words: child rights, ensuring of rights, system, social and legal environment, model, system approach.